

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده‌ی علوم انسانی

رساله‌ی دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی

بررسی و تحلیل صنایع بدیعی در شعر نو
با تاکید بر اشعار نیما، سپهری، اخوان، شاملو

ناهید طهرانی ثابت

استاد راهنما:
دکتر تقی پورنامداریان

استادان مشاور:
دکتر غلامحسین غلامحسین زاده
دکتر فرزانه سجودی

مهرماه 88

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی رساله خانم ناهید ظهرائی ثابت تحت عنوان: «بررسی و تحلیل صنایع بدیعی در شعر نو با تأکید بر اشعار نیما، سپهری، اخوان و شاملو» را از نظر شکل (فرم) و محتوی بررسی نموده و بذیرت آن را برای دریافت درجه دکتری تخصصی (Ph.D) پیشنهاد می‌کنند.

ردیف	اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	اعضا
۱	استاد راهنما	تقی پورنمداریان	استاد	
۲	استاد مشاور	غلامحسین غلامحسین راهه	استادیار	
۳	استاد مشاور	فرزان سجودی	استادیار	
۴	استاد ناظر (داخلی)	ناصر نیکویخت	دانشیار	
۵	استاد ناظر (داخلی)	حسن ذوالفقاری	استادیار	
۶	استاد ناظر (خارجی)	روح الله هادی	دانشیار	
۷	استاد ناظر (خارجی)	مریم مشرف	دانشیار	
۸	نماینده تحصیلات تکمیلی	ناصر نیکویخت	دانشیار	

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های

علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده 1- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده 2- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده 3- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (آثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده‌ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده‌ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده 4- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته‌ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه می باشد، باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده 5- این آیین‌نامه در 5 ماده و یک تبصره در تاریخ 87/4/1 در شورای پژوهشی و در تاریخ 87/4/23 در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ 87/7/15 شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموزان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان دوره کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته زبان و ادبیات فارسی است که در سال ۱۳۸۸ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر نفی پورنامداریان، مشاوره جناب آقای دکتر غلامحسین غلامحسین زاده و مشاوره جناب آقای دکتر فرزوان سجودی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأديه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت، بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشکده حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معدل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توفیق کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تاصین نماید.

ماده ۶: اینجانب زهدید طهرانی ثابت دانشجوی رشته زبان و ادبیات فارسی مفضح دکتری

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: ناهید طهرانی ثابت

تاریخ و امضا
۸۸/۵/۲۰

تقدیم بہ

ساحبہ مقدسی پروردگارِ کریم

و

محضر استاد عزیز

دکتر تقی پورنامداریان

پدر و مادر

و

ممی آنانی کہ مرا راہی نمودند

و نیز دوستداران ادب

به نام خدا
تقدیر و تشکر

اکنون و در انتهای این مسیر، خود را مرهون الطاف و عنایات پروردگار کریم می‌دانم؛ خداوندی که دستان یاریگرش، از آستین بزرگواری رخ نمود که وجود با برکتشان، پیمودن این راه را هموار ساخت.

مراتب سپاس خود را بیش از همه تقدیم استاد عزیز دکتر تقی پورنامداریان می‌کنم. راهنمایی‌های اساسی و ارزنده، بزرگواری، دقت نظر، دوراندیشی و صبر و حوصله‌ی ایشان سرمایه‌ی گرانبهایی بود که رفیق راهم گردید. مشاورت دکتر غلامحسین‌زاده و کمک‌های دکتر سجودی نیز از دیگر موهباتی بود که در این راه نصیبم شد. از خداوند متعال برای ایشان طول عمر، سلامتی و توفیقات روزافزون را آرزومندم.

از خانواده‌ی عزیزم به ویژه پدر و مادرم که پیوسته در کنارم بوده و یاریم کرده‌اند، سپاسگزارم. از استادان دانشگاه تربیت مدرس که در ایام تحصیل از دانششان توشه برگرفته‌ام و نیز داوران و ناظران محترم که زحمت مطالعه‌ی این رساله را به عهده داشته‌اند، همچنین از دوستانم و همه‌ی کسانی که در این راه یاریم کرده‌اند، صمیمانه تشکر می‌کنم و برای همه‌ی ایشان از درگاه خداوند منان توفیق آرزومندم. امید که این اثر قدمی هرچند ناچیز در راه علم و ادب بوده باشد.

در پایان خداوند بزرگ را می‌خوانم که:

ای خدا!

لذت انعام خود را وامگیر
نقل و باده‌ی جام خود را وامگیر
قطره‌ی دانش که بخشیدی ز پیش
متصل گردان به دریا‌های خویش

اَنک ولی التَّوفیق

چکیده

صنایع بدیعی از دیرباز مورد توجه و استفاده‌ی شاعران و نویسندگان بسیاری بوده است. علی‌رغم تغییراتی که در شعر نو به وجود آمده و با وجود اظهارات صریح نیما مبنی بر ناکارآمدی دانش بدیع، حضور آرایه‌های ادبی را در شعر نو نمی‌توان انکار نمود. بررسی و تحلیل ویژگی‌های کمی و کیفی این صنایع در شعر چهار تن از مشهورترین شاعران نوپرداز یعنی نیما، سپهری، اخوان و شاملو هدف این پژوهش است، که در آن ضمن بررسی تاریخ بلاغت عربی و فارسی، دانش بدیع از دیدگاه علوم زبان‌شناسی و نشانه‌شناسی با روشی توصیفی-تحلیلی، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

مطالب این رساله در هفت فصل تدوین شده است. فصل اول به بیان مسأله و فرضیات و پیشینه‌ی تحقیق اختصاص دارد. بررسی تحلیلی تاریخچه‌ی بلاغت و بدیع در زبان عربی و فارسی در فصل دوم آمده، که طی آن جایگاه بدیع در میان علوم بلاغی به خوبی روشن شده است. فصل سوم به موضوع بدیع از دیدگاه مطالعات زبان‌شناختی اختصاص یافته که در آن قابلیت‌های آموزه‌های مکتب فرمالیسم، مطالعات زبان‌شناختی شعر، دانش نشانه‌شناسی و نیز زبان‌شناسی متن در بررسی فنون بدیع در نظر بوده است. از آن جا که در برخی از تعاریف موجود، ابهاماتی وجود دارد، فصل چهارم به بررسی تاریخی-تحلیلی شش صنعت بدیعی یعنی واج‌آرایی، هجا‌آرایی، سجع، جناس، تضاد و ایهام اختصاص و در انتها ضمن تبیین تقسیم‌بندی‌های موجود فنون ادبی، تقسیم‌بندی دیگری مبتنی بر انواع تداعی ارائه شده است که در تحلیل ویژگی‌های صنایع بدیع در شعر نو کارآمد است. در فصل پنجم تعاریف موجود حدود هفتاد صنعت رایج به شکلی تطبیقی آمده است. در فصل ششم ضمن بررسی ویژگی‌های شعری شاعران مذکور، صنایع بدیعی در مقیاسی برابر یعنی در هشتاد صفحه از اشعار پایانی دفتر شعر نیما، حجم سبز سپهری، آخر

شاهنامه‌ی اخوان و باغ آینه‌ی شاملو استخراج شده است. فصل هفتم به نتیجه‌گیری اختصاص یافته است.

نتیجه‌ی نهایی این که صنایع بدیعی در شعر نو بر اساس انواع تداعی شکل گرفته و قصد و عمدی در کاربرد آن‌ها دیده نمی‌شود. اگرچه شاعران قصد صنعت‌پردازی نداشته‌اند، اما هر کدام به نوع خاصی اهتمام بیشتری داشته، که این موضوع با ذهنیت شاعرانه و ویژگی‌های زبانی و فکری آنان قابل توجیه است. از میان صنایع موجود، فنون لفظی بدیع که ما آن را در این رساله تداعی‌های آوایی نامیده‌ایم، بیشترین مقدار را به خود اختصاص داده است. صرف نظر از کیفیت به کاربردن فنون بدیعی که در بخش نتیجه‌گیری به آن پرداخته شده، اخوان بیش از دیگران و سپهری کمتر از صنایع بدیعی استفاده کرده‌اند.

کلمات کلیدی: بدیع، بلاغت، شعر نو، نقد ادبی، نیما، سپهری، اخوان، شاملو.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: مقدمه و کلیات طرح تحقیق

- 1-1 مقدمه 1
- 2-1 تعریف مسأله 2
- 3-1 سؤال‌های اصلی تحقیق 4
- 4-1 فرضیه‌های تحقیق 4
- 5-1 سابقه و ضرورت انجام تحقیق 5
- 6-1 هدف‌ها 6

فصل دوم: تاریخچه‌ی بلاغت و بدیع

- 1-2 تاریخچه‌ی بلاغت عربی 8
- 1-1-2 پیدایش علوم بلاغت 8
- 1-1-1-2 دوران جاهلی 8
- 2-1-1-2 صدر اسلام 9
- 3-1-1-2 دوران اموی (41 تا 132 ه.ق) 10
- 4-1-1-2 دوران عباسی اول (132 تا 232 ه.ق) 10
- 2-1-2 دوران بررسی‌های روشمند 16
- 1-2-1-2 ابن‌معتز (م 296 ه.ق) 16
- 2-2-1-2 اهل فلسفه 17
- 3-2-1-2 مطالعات برخی از متکلمان 20
- 4-2-1-2 آمیختن نقد ادبی با مباحث بلاغت 22
- 5-2-1-2 نقش ادبا 25
- 3-1-2 دوران شکوفایی 27

- 27.....1-3-1-2 عبدالقاهر جرجانی (م 471 ه.ق) پایه‌گذار دو علم معانی و بیان
- 29.....2-3-1-2 جارالله زمخشری (م 538 ه.ق)
- 30.....4-1-2 دوران تعقید و جمود
- 30.....1-4-1-2 تلخیصات
- 33.....2-4-1-2 بررسی‌های جانبی
- 35.....3-4-1-2 شروح تلخیص المفتاح
- 36.....خلاصه‌ی بحث
- 38.....2-2 تاریخ تطور بلاغت و بدیع در زبان فارسی
- 38.....1-2-2 دوران پیش از اسلام
- 39.....2-2-2 دوران بعد از اسلام
- 39.....1-2-2-2 دوره‌ی سامانی و غزنوی (قرن چهارم و نیمه‌ی اول قرن پنجم)
- 40.....2-2-2-2 دوران سلجوقی و خوارزمشاهی (نیمه‌ی دوم قرن پنجم و قرن ششم)
- 44.....3-2-2-2 دوران مغول و تاتار (قرن هفتم و هشتم)
- 46.....4-2-2-2 دوران تیموری (قرن نهم)
- 48.....5-2-2-2 دوران صفوی (قرن دهم تا نیمه‌ی اول دوازدهم)
- 49.....6-2-2-2 دوران قاجار
- 51.....7-2-2-2 دوران معاصر
- 55.....خلاصه‌ی بحث
- 57.....3-2 بدیع
- 57.....1-3-2 تعریف لغوی بدیع
- 57.....2-3-2 تعریف اصطلاحی بدیع
- 58.....3-3-2 فنون بدیعی و بدیعیات
- 59.....4-3-2 جایگاه بدیع در میان علوم بلاغی

60	خلاصه‌ی بحث
فصل سوم: بدیع از دیدگاه مطالعات زبان‌شناختی	
62	مقدمه
63	1-3 فرمالیسم روسی و نظریه‌ی ادبیات
64	1-1-3 اصل تعیین ویژگی (تفاوت زبان شاعرانه و زبان روزمره)
65	2-1-3 اصل احساس فرم
65	3-1-3 مفهوم آشنایی زدایی
67	4-1-3 مفهوم عنصر غالب
68	2-3 صنایع بدیعی و فرمالیسم
69	خلاصه‌ی بحث
71	2-3 زبان‌شناسی شعر
71	1-2-3 ادبیت
72	2-2-3 زبان ادب
72	3-2-3 نظریه‌ی ارتباط یاکوبسن
73	4-2-3 نقش شعری زبان و فنون بدیعی
75	5-2-3 برجسته‌سازی
76	1-5-2-3 هنجارگریزی
77	2-5-2-3 قاعده‌افزایی
77	6-2-3 گونه‌های ادب
78	7-2-3 بدیع شعر و بدیع نظم
83	8-2-3 روابط همنشینی و متداعی
84	9-2-3 قطب‌های استعاره و مجاز
85	10-2-3 شعر اختلال در درک مجاورت

86	11-2-3 صنایع بدیعی و انواع تداعی
88	خلاصه‌ی بحث
90	3-3 نشانه شناسی
91	1-3-3 حوزه‌ی نشانه‌شناسی
92	2-3-3 ماهیت نشانه
92	1-2-3-3 نشانه از دیدگاه سوسور
93	2-2-3-3 نشانه از دیدگاه پیرس
95	4-2-3-3 تفاوت دیدگاه سوسور و پیرس
95	5-2-3-3 نشانه و نقش نشانه‌ای از دیدگاه اکو
96	3-3-3 بازسازی مادی نشانه
97	4-3-3 صورت‌بندی یلمزلف
98	5-3-3 دلالت صریح و دلالت ضمنی
100	6-3-3 نشانه‌شناسی پس‌اساختگرا
102	7-3-3 صنایع بدیعی از دیدگاه نشانه شناسی
108	خلاصه‌ی بحث
110	4-3 زبان‌شناسی متن
110	1-4-3 دو نگره در عرصه‌ی زبان‌شناسی معاصر
112	2-4-3 سنت مطالعات بلاغی و زبان‌شناسی متن
113	3-4-3 متن
113	4-4-3 بافت موقعیت
114	5-4-3 انسجام
114	6-4-3 عوامل غیرساختاری انسجام
115	7-4-3 عوامل انسجام واژگانی

115	1-7-4-3 تکرار
115	2-7-4-3 باهم آیی
115	8-4-3 فنون بدیعی و عوامل انسجام واژگانی
116	9-4-3 فواید تکرار نزد علمای بلاغت
116	1-9-4-3 مبالغه
117	2-9-4-3 معانی اضافی
117	3-9-4-3 انسجام
118	10-4-3 انواع تکرار (لفظ و معنی) در بدیع
118	1-10-4-3 تردید
118	2-10-4-3 تعطف
119	3-10-4-3 ردالعجز علی الصدر
120	4-10-4-3 تشابه الاطراف
121	5-10-4-3 اشتقاق
121	11-4-3 انواع تکرار لفظ در بدیع
122	12-4-3 انواع باهم آیی در بدیع
122	1-12-4-3 تضاد
123	2-12-4-3 مراعات نظیر
124	3-12-4-3 استخدام
125	4-12-4-3 توریه‌ی مرشحه
125	13-4-3 عوامل انسجام نحوی
126	1-13-4-3 تکرار نحوی
127	2-13-4-3 تکرار آوایی
129	خلاصه‌ی بحث

فصل چهارم: نگاهی تاریخی - تحلیلی به برخی صنایع بدیعی و تقسیم‌بندی آن

131 مقدمه
132 1-4 نگاهی تاریخی - تحلیلی به برخی صنایع بدیعی
132 1-1-4 واج‌آرایی
133 2-1-4 محمل واج‌آرایی
133 3-1-4 گونه‌های واج‌آرایی
134 1-3-1-4 واج‌آرایی پیاپی
135 2-3-1-4 واج‌آرایی پراکنده
137 1-2-4 هجاآرایی
140 1-3-4 سجع
141 2-3-4 وزن در سجع
152 1-4-4 جناس
152 2-4-4 تعاریف جناس نزد قدما
155 3-4-4 فرق تصریف و تجنیس
157 4-4-4 ماهیت و کارکردهای جناس
160 5-4-4 راز زیبایی جناس
160 6-4-4 تفاوت ماهوی جناس تام و جناس ناقص
161 7-4-4 انواع جناس
162 1-7-4-4 جناس تام
164 2-7-4-4 جناس مرکب
166 3-7-4-4 جناس ملفق
168 4-7-4-4 جناس مصحف یا جناس خط

- 169..... جناس لفظی 5-7-4-4
- 170..... جناس افزایشی (مذیل، مطرف) 6-7-4-4
- 171..... جناس قلب یا عکس 7-7-4-4
- 172..... جناس حرکتی (محرّف) 8-7-4-4
- 174..... جناس مشوش 9-7-4-4
- 174..... جناس مطلق 10-8-4-4
- 176..... تضاد 1-5-4
- 177..... تضاد نزد قدما 2-5-4
- 177..... انواع تضاد یا طباق 3-5-4
- 178..... طباق سلب 1-3-5-4
- 178..... طباق ایجاب 2-3-5-4
- 179..... طباق تردید 3-3-5-4
- 179..... طباق معنوی 4-3-5-4
- 179..... ایهام طباق 5-3-4-4
- 180..... تدبیح 6-3-5-4
- 180..... مقابله 7-2-5-4
- 182..... انواع ایهام 2-6-4
- 183..... ایهام مجردہ 1-2-6-4
- 183..... ایهام مرشحہ 2-2-6-4
- 184..... ایهام مبینہ 3-2-6-4
- 184..... ایهام مہیّاً 4-2-6-4
- 184..... انواع دیگر ایهام 5-2-6-4
- 185..... ایهام و جناس 3-6-4

185 1-3-6-4 جناس تام و ایهام شبکه‌ای
187 2-3-6-4 جناس مرکب و مستوفی و ایهام گونه‌گونه‌خوانی
188 خلاصه‌ی بحث
190 2-4 نگاهی به تقسیم بندی صنایع بدیعی
190 1-2-4 تقسیم‌بندی قدما
196 2-2-4 از سکاکی تا امروز
198 3-2-4 تداعی و فنون بدیعی
201 1-3-2-4 تداعی‌های مبتنی بر تشابه
201 2-3-2-4 تداعی‌های مبتنی بر تناسب (مجاورت)
202 3-3-2-4 تداعی‌های مبتنی بر تضاد
202 خلاصه‌ی بحث

فصل پنجم: تعاریف صنایع بدیعی

205 مقدمه
206 1-5 صنایع لفظی
206 1-1-5 تکرارهای آزاد
206 1-1-1-5 واج‌آرایی
207 2-1-1-5 هجا‌آرایی
207 3-1-1-5 سجع
208 4-1-1-5 جناس
215 5-1-1-5 تکرار
217 2-1-5 تکرارهای منظم
217 1-2-1-5 ازدواج
217 2-2-1-5 التزام

217 تجزيه 3-2-1-5
218 ترصيع 4-2-1-5
218 تسميط 5-2-1-5
218 تشابه الاطراف 6-2-1-5
219 تصدير (ردالعجز على الصدر) 7-2-1-5
219 تطريز 8-2-1-5
220 تشطير 9-2-1-5
220 تفوييف 10-1-2-5
220 توزيع 11-1-2-5
221 ذوقافيتين 12-1-2-5
221 ردالقافيه 13-1-2-5
221 ردالمطلع 14-1-2-5
222 رديف آغازى 15-1-2-5
222 عكس وتبديل 16-1-2-5
223 موازنه 17-1-2-5
224 صنایع معنوی 2-5
224 روش تشبيهه 1-2-5
224 ارسال المثل 1-1-2-5
224 اغراق 2-1-2-5
225 بدل بلاغى 3-1-2-5
225 تجاهل العارف 4-1-2-5
226 تفريق 5-1-2-5
226 تقسيم 6-1-2-5

228.....	7-1-2-5 جمع
228.....	8-1-2-5 جمع با تفریق
228.....	9-1-2-5 جمع با تفریق و تقسیم
229.....	10-1-2-5 جمع با تقسیم
229.....	12-1-2-5 غلو
230.....	13-1-2-5 مبالغه
230.....	2-2-5 روش تناسب
230.....	1-2-2-5 ارصاد و تسهیم
231.....	2-2-2-5 براعت استهلال
231.....	3-2-2-5 پارادوکس
231.....	4-2-2-5 تضاد
232.....	5-2-2-5 تلمیح
232.....	6-2-2-5 جابه‌جایی صفت
233.....	7-2-2-5 حس‌آمیزی
233.....	8-2-2-5 حشو ملیح
233.....	9-2-2-5 رجوع
234.....	10-2-2-5 صدامعنایی
234.....	11-2-2-5 عقد
234.....	12-2-2-5 مراعات نظیر
235.....	13-2-2-5 مزاجه
235.....	14-2-2-5 مقابله
236.....	3-2-5 روش ابهام
236.....	1-3-2-5 ابهام

- 236.....2-3-2-5 استتباع
- 237 3-3-2-5 استثنا
- 237 4-3-2-5 استخدام
- 238 5-3-2-5 اکتفا
- 238 6-3-2-5 ایهام
- 239 7-3-2-5 ایهام تبادر
- 239 8-3-2-5 ایهام ترجمه
- 240 9-3-2-5 ایهام تضاد
- 240 10-3-2-5 ایهام تناسب
- 241 11-3-2-5 تأکید الشئ بما يشبه ضده
- 241 12-3-2-5 ذم شبيهه به مدح
- 242 13-3-2-5 قول به موجب
- 242 14 -3-2-5 مدح شبيهه به ذم
- 243 4-2-5 ترتيب كلام
- 243 1-4-2-5 اطراد
- 243 2-4-2-5 التفات
- 244 3-4-2-5 تنسيق الصفات
- 245 4-4-2-5 سياقة الاعداد
- 245 5-4-2-5 عكس و تبديل (طرد و عكس)
- 246 6-4-2-5 لف و نشر
- 247 5-2-5 روش تعليل و توجيه
- 247 1-5-2-5 حسن تعليل
- 248 2-5-2-5 دليل عكس